

Positivní právo a princip spravedlnosti.

Jaroslav Kallab.

Ve své odpovědi na mou kritiku svého spisu »Základy filosofie právní« uveřejněnou ve Sborníku věd právních a státních XX. 1920, str. 114. n. pozastavuje se Weyr (Weyr: Česká filosofie právní, Časopis pro státní a právní vědu III. str. 228 n.) nad mou výtkou, že »jeho systém právní filosofie je snad první, v němž o spravedlnosti se neděje zmínky« (str. 237. n.). Nebyl bych zvláště odpovídal na zajímavé výklady Weyrovy o mém pojmu spravedlnosti, poněvadž v jeho odpovědi tvoří jen jednu složku a odpovídati na všechny vysvětlivky, jež k obhájení svých názorů Weyr proti mým výtkám podává, znamehalo by proti Weyrovu systému postavití systém můj, jak jsem jej podal ve spise Úvod ve studium metod právnických. Poněvadž tento spis vyšel později než Weyrova odpověď na mou kritiku, vyčkával jsem, jaké stanovisko Weyr k němu zaujme, poněvadž nepochybně diskuse se velmi zjednoduší, nebude-li třeba v polemice opakovati věci, jež ve spise jsou podrobněji vyloženy.

Mezi tím však přispěchal Weyrovi na pomoc p. dr. F. Brychta článkem »Weyrův pojem práva a prof. Kallab« (Časopis pro právní a státní vědu IV. 1921. str. 47 n.) vydaným v době, kdy již aspoň první svazek mé knihy byl uveřejněn. Poněvadž pak i p. Brychta především se pozastavuje nad mým pojmem spravedlnosti, pokládám za nutno reagovati na tuto část výkladů Weyrových i Brychtových, vyhrazuje si vrátiti se k ostatním částem odpovědi Weyrovy později.

Jak Weyr, tak i Brychta správně vycítili, že tu jde o bod, v němž se s Weyrovou filosofií podstatně rozcháším, a že pro celou soustavu filosofie právní tuto otázku pokládám za jednu z nejzávažnějších. Proto snaží se mou výtku vyvrátiti jako přirozenoprávní blud (Weyr), jako stanovisko úplně nepřipustné (Brychta). Oba shodují se pak v tom, že můj požadavek, že právnícké poznání možno jen pak pokládati za správné, je-li řízeno snahou po jednotném pojetí práva, čili snahou po spravedlnosti, prohlašují se nejasný. Nejrůzněji to vyjadřuje Brychta slovy: »Rozdíl mezi Weyrovým a Kallabovým chápáním práva jest, že Weyrova definice práva jest naprosto určitá, kdežto Kallab dosud vlastně práva nedefinoval. Naznačil, že obsah právní normy musí míti znak spravedlnosti, neřekl však, co spravedlnost jest« (str. 49). Toto tvrzení poněkud překvapu-

je ve článku, v němž několik řádek před tím autor cituje z mé vstupní přednášky na brněnské právnické fakultě slova: »Právníkem nazveme teprve toho, kdo dovede jednotlivé právní normy chápati jako články jednotné myšlenkové stavby, kdo dovede je podříditi širším jednotným hlediskům. A tuto jednotnost rozhodování o tom, co ve společenských vztazích býti má, nazýváme spravedlností.« Myšlím, že tu jsem řekl, co spravedlnost jest, i překvapuje ještě více, pokračuje-li Brychta: »A myslíme, že se to ani říci nedá, nebo nanejvýše tak, že spravedlnost jest shoda s určitou mravní zásadou«. Tu se končí polemika, jež předpokládá, že si tvrzení, proti němuž chci polemizovati, přečtu. Již onen citát, jež Brychta sám uvádí z mé řeči, jej mohl poučiti, že o spravedlnosti v právní vědě mluvím jako o principu logickém, nikoliv jako o principu mravním.

To správně vystihuje Weyr, když definici spravedlnosti již jsem použil ve své kritice jako spisu, že totiž spravedlností nazývám jednotnost v posuzování skutečnosti, interpretuje (str. 238.), ovšem s jakýmsi váháním, jako »jednotnost noetického hlediska či východiska při poznávání vědeckém, tedy princip ryze formální«. Zvlášť pak Weyr dodatkem »jež postulují ve svém spise co neenergičtější« správně zdůraznil, co Brychtovi naprosto ušlo, že mezi mým principem spravedlnosti a Weyrovým postulátem důsledného zachovávaní jednotného noetického hlediska je vnitřní příbuznost. Weyr právě je příliš vážným myslitelem, než aby mu mohlo ujíti, že *caput ac fundamentum* každého vědeckého poznání jest požadavek vyloučení logických odporů. Jen žene Weyra odpor proti přirozenoprávnímu kacířství k tomu, že si neuvědomuje, že i obecný názor požaduje tuto jednotnost v oboru normativního chápání, a sice právě pod názvem požadavku spravedlnosti. Weyr se mýlí, tvrdí-li ihned potom, že »nazývati tento princip »spravedlností«, jest počínání naprosto zavržitelné, poněvadž označujeme tím představu bez toho již velice nesnadnou a obtížnou slovem, které v obecné mluvě znamená něco zcela jiného.« Jest přece právě jedním z úkolů vědy, aby výrazům, jichž obecná mluva užívá nepřesně, dala přesně vyhraněný smysl. Je-li ze dvou obviněných, u nichž jsou okolnosti činu stejné, jeden odsouzen, druhý osvobozen, řekne každý, že jeden z těchto rozsudků je nespravedlivý. Rovněž odepře-li volební komise jednomu právo volební, ač před tím jinému, u něhož byly stejné okolnosti, je příkladem. V těchto a podobných případech nejde o nějaký mimoprávní princip, jak se domnívá Brychta, nýbrž jde prostě o požadavek logiky, jež nechápe, že ze stejných předpokladů by mohl býti vyvozen různý důsledek. A tímto logickým požadavkem řídíme se i v praktickém právnictví i ve vědě právní. Chceme-li vystihnouti »skutečný« smysl dané právní normy, neomezujeme se na citaci jejího doslovu, nýbrž srovnáváme ji s jinými normami, a říkáme, že určitý výklad by byl nesprávný, že by vedl k nespravedlivým rozhodnutím, poněvadž by odporoval jiné normě. Vždy postulujeme, aby právní

řád tvořil jednotnou myšlenkovou stavbu. Vždyť to je též vlastní motiv, jenž Weyra v jeho Základech žene k tomu, že chce jen normy od státu vycházející pokládati za právní normy, poněvadž u nich možno předpokládati, že nebude současně platiti A i non A. Nemohu zde vykládati, proč tento požadavek spravedlnosti jinak by se jevil v supponované exaktní právní vědě a jinou má tvárnost v právní vědě empirické. Musil bych tu opakovati obširný výklad o rozdílu mezi těmito dvěma druhy věd, jež jsem podal v kritice Weyrova spisu. Stačí snad, poukáží-li na analogon z okruhu věd o tom, co jest, věd eksplikačních. To, co v oboru věd normativních jest požadavek spravedlnosti (pokud jde o normy právní), tím v oboru věd eksplikačních jest požadavek pravdivosti. Tento požadavek se však jinak jeví na př. v matematice a jinak v přírodopise. Podrobnější výklad ponechávám na dobu, až uvidím, že ani podrobný výklad v mém »Úvodě ve studium metod právnických« Weyra nepřesvědčil.

Zde bych se omezil jen ještě na druhou stránku kritiky, již se mému principu spravedlnosti dostalo od Weyra i od Brychty. Oba totiž se pozastavují nad tím, že tímto principem vnáším do právních úvah prvek právu cizí. Brychta to vyjadřuje slovy: »Ničeho nemůžeme právnický posoudit, dokud nemáme státní normy. Bez této není vůbec práva, bez té nedá se vůbec případ právnický posuzovati a rozhodovati« (str. 48.). I tu se Weyr vyjadřuje mnohem opatrněji, když mně namítá: »co s právními normami, o nichž bychom pomocí onoho kriteria, jednotnosti v posuzování skutečnosti« dejme tomu nesporně zjistili, že jsou nespravedlivé? (str. 240.)

Zde se jeví nutný důsledek logického omylu, jenž jest již u kořene teorie Kelsenovy, jež převzal Weyr a po něm opakuje Brychta. Omyl tento bych stručně charakterisoval tím, že se tu historický fakt běře za metodický princip. Že u nás, ve střední a západní kontinentální Evropě platí od dob osvícenských zásada, že jen zákonné právo platí, je historický fakt podmíněný určitými sociálními poměry, jež by tu bylo zbytečno rozebírati. Jsou velká údobí v dějinách, a velká území, kde tento princip není znám. Weyr i Brychta by sotva mohli ukázati na zákon, podle něhož římská pretoři tvořili právo, a přece sotva poprou, že i jus honorarium bylo právem, Státoprávníkovi Weyrovi pak je jistě známo, že anglická ústava vůbec není kodifikována, a aspoň mně by působilo značné obtíže ukázati anglický zákon, podle něhož výroky soudní (precedents) jsou závaznými normami právními. U Ehrlicha konečně by se mohl Weyr i Brychta dočísti, že v ohromné oblasti muslimského práva myšlenka pravotvorné moci státu je vůbec neznáma; totéž podle soukromých sdělení čínských právníků platí i v rozsáhlé říši čínské.

Buduje-li tedy Weyr svou právní filosofii na předpokladu, že jen normy státem jako zákonodárcem vydané jsou právem, prohřešuje se proti svému základnímu moctickému požadavku, že totiž do

normativních úvah nemá přístupu nic z říše fakt, toho co jest. Pravatvorný monopol státu je historický fakt, jehož existence je časově i místně velmi omezena. Weyr ovšem si je dobře vědom, že toto omezení obzoru právníckého na normy státové je do jisté míry libovolné a že pěstíteli každé vědy musíme přiznati volnost, aby okruh zjevů, jež chce pozorovati, si vymezil tak, jak uzná pro účely své vědy nejvhodnějším. Chyba začíná teprve tam, kde filosof si právě neuvědomí rozdíl mezi historickým faktem a postulátem jednotného pojetí předmětu vědy. Máme-li v duchu filosofie Weyrovy a Kelsenovy na normy hleděti jako na něco, co býti má, a nikoliv na něco, co jest — a v tomto bodě pokládám jejich filosofii za skutečný pokrok. — pak právě musíme i na normy státové hleděti jako na výraz něčeho, co býti má a nikoliv jako na fakt, jenž jest. Kolem tohoto bodu, v němž pokládám sebe za důslednějšího obhájce Weyrovy filosofie, než je Weyr sám, točí se celá naše polemika. V právní vědě nevyprávím o normách, zda jsou, nebo nejsou, nýbrž vypovídám to, co vypovídá norma jako projev vůle, aby skutečnost byla uspořádána určitým způsobem. Mám za to, že úplnému ocenění tohoto faktu brání Weyrovi, že k filosofickému problému přistupuje jako pěstitel práva státního. Proto z ohromného komplexu sociálních fakt, jež právem jsou upravena, mu tane na mysli vždy především fakt tvorby norem, zákonodárná činnost státu. Nikdo zajisté nedokázal přesvědčivěji než on sám, že i zákonodárná činnost státních orgánů je skutkovou podstatou, t. j., že jest to skutečnost, s níž ústavní právo spojuje určité právní účinky. Nedoceňuje, že stejný poměr jest i mezi jinými normami a tím výsekem sociálního života, jenž jimi je upraven.

Hledíme-li však takto na právní normy, jsme-li si vědomi, že nechceme v právní vědě pěstovati vědu o právu jako o faktu, nýbrž vědu, v níž myšlenkově zpracováváme normy jako projevy o tom, co býti má (v terminologii Kelsenově »eines Sollens«), pak se nám i dnešní pravotvorný monopol určitých států evropských zjeví v jiném světle. Nikoliv jako logická nutnost, nýbrž právě jako dočasný fakt, jenž velmi se podobá stavu, v němž scholastika pěstovala přírodní vědy. Také tehdy určitá organizace, církev, následkem určitých sociálních podmínek vindikovala pro sebe monopol, pokud jde o nalézání pravdy. Dogmata a oficiální aristotelism měly stejně nucený oběh, jako dnes ve státech s pravotvorným monopolem mají normy zákonné. To znamená, že určité poznatky církevní organizací diktované byly a musily býti uzávány za pravdu bez kritiky. Tak i dnes to, co v zákoně jako právo je označeno, musíme pokládati za právo, platí za spravedlivé. Tím se vysvětluje zdánlivá antinomie mezi mým učením o principu spravedlnosti a faktickou možností nespravedlivého zákona, jež tak leká Weyra i Brychtu. Žijeme právě v kulturním prostředí, kde normy zákonné mají nucený oběh, kde je musím uznati za právo, třeba by nebylo možno je myšlenkově

zpracovati v jednotu s ostatními právními normami. Tak i středověký příreodozpytec byl nucen uznati určité, církevní autoritou hájené názory za pravdu, třeba by tato pravda se nedala v myšlenkovou jednotu sloučiti s tím, co jinak za pravdu pokládal. Credo, quamvis absurdum. Tak i dnešní právník musí říci: tento zákon je nespravedlivý, poněvadž však je formálně správně vydán, musím jej uznati. Ovšem že umění interpretační i v těch případech (opět analogicky, jako ve středověku se dalo s dogmaty), dovede do značné míry vlíti do nespravedlivého zákona (do absurdního dogmatu) smysl, jenž přece jakž takž lze srovnati s požadavky rozumu, jenž vždy se bude vzpírati uznati normu odporující duchu ostatních norm, jako se vzpíral uznati církevní »pravdu« odporující ostatním poznatkům.

Jen filosofii právní musíme uchrániti před tím, aby tomuto dočasnému stavu, kdy libovůle dočasných držitelů státní moci může mi za právo nadiktovati výplod svých egoistických choutek, dávala sankci myšlenkové nutnosti. Osobně jsem přesvědčen, že i o naší právní vědě jedncu historik vyřkne to, co Wolf ve své »Histoire de la philosophie médiévale« vyřkl o filosofii scholastické (cituji z paměti, nemaje spisu po ruce): že totiž v těsném vězení dogmat vypěstovala dovednost mysliti tak přesně a pevně, že v okamžiku, když stěny vězení se shroutily, dovedl lidský duch nastoupiti svůj vítězný let za pravdou, k němuž by nebyl býval způsobilým právě bez oné tuhé myšlenkové kázně středověké: Tak i pravotvorný monopol státu pokládám jen za dočasné vězení, v němž zraje duch národů svobodě nezvyklých k volnému letu za spravedlností.

Jen ještě dvě slova k poznámkám Weyrovým a Brychtovým. Je věci vkusu, označuje-li Weyr svou filosofii za konečně nalezenou českou filosofii právní. Nevím, je-li to pravda. Vím však, že bych si přál, aby jí nebyla, aby se u nás nezahníždila představa, že zákonodárce může největší nespravedlnost učiniti právem svým pouhým příkazem. Velká díla zákonodárná nevznikla v ovzduší prosyceném pověrou o zákonodárné všemoci státu, nýbrž naopak v dobách a v zemích, kdy i zákonodárci uznávali, že jest nad nimi vyšší moc, jež souditi bude jejich výtvoř, totiž zákony logiky. Měhu býti donucen, abych násilí se podrobil, jako by bylo právem; nemohu však býti donucen, abych vědeckými metodami hájil jako spravedlivé něco, co není, než okamžitým nápadem dočasných držitelů moci.

K poznámkám pana Brychty pak bych připojil jen skromné přání: Bůh chraň Weyra před jeho přáteli a obdivovateli; před svými odpůrci uchrání se sám.